

УДК 821.161.2 = 174:82–141"15/17"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2024.35.19>

Людмила ШЕВЧЕНКО, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-7876-6733

e-mail: ludshevchenko@medievist.org.ua

Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, Київ, Україна

НА ШЛЯХУ ДО ПЕРШОЇ В УКРАЇНІ НЕДЕРЖАВНОЇ ФОТОБІБЛІОТЕКИ РАРИТЕТІВ

Огляд має на меті спростити роботу дослідників – неолатиністів, істориків літератури чи давньої української літератури, які неминуче стикаються з питаннями пошуку, перекладу, оцифрування оригінальних текстів. Розділ "Стародруки" на сайті "Медієвіст" <https://www.medievist.org.ua/> містить короткі описи, рецензії, уривки перекладу та по декілька фотокопій частини із 37-ми латиномовних творів (переважно друкованих, але є і кілька рукописів). В основному це маловідомі різножанрові (етикетні, наукові, історіографічні, конфесійні), створені впродовж XVII–XVIII ст. тексти латинською мовою, так чи інакше пов'язані з Україною.

Ключові слова: неолатиністика, стародруки, сайт "Медієвіст", латиномовна література.

Дослідники, які працюють у галузі неолатиністики, історії літератури чи давньої української літератури, неминуче стикаються із проблемою пошуку, перекладу, цитування, оцифрування оригінальних текстів, що були створені впродовж Нового часу (від Середньовіччя до кінця XIX ст.). Як відомо, серйозну наукову роботу неможливо виконати без опрацювання в той чи інший спосіб першоджерел. Саме тому на сайті "Медієвіст" <https://www.medievist.org.ua/>, заснованому із приватної ініціативи в листопаді 2009 р. і присвяченому передусім українській латиномовній літературі, на початку 2012 р. з'явився розділ "Стародруки" (перша назва "Каталог"), яким автори проекту започаткували новий тип наукової публікації: короткий опис, що містить рецензію, уривки перекладу та декілька фотокопій стародруку. Переважно це маловідомі праці латинською мовою, пов'язані з Україною – авторством, тематикою або ж їхні примірники зберігаються у книгосховищах українських бібліотек. У серпні 2012 р. відкрито розділ "Фотокопії" – фундамент для першої української недержавної фотобібліотеки стародруків і рукописів – нині там налічується 32 оцифровані рідкісні латиномовні твори.

Розділ "Стародруки" на сайті www.medievist.org.ua налічує нині 37 публікацій, які можуть бути корисними, потрібними, а в деяких випадках – незамінними в дослідницькій роботі. Тому зупинимося детальніше на тому, які саме автори і твори там представлені.

1.

Назва латиною: X Octobris Anni MDCXXI seu Monumentum virtutis et gloriae Polonae (...)

Обсяг: 24 с.

Видавець: друкарня Замойської академії

Рік видання: 1644

Оригінал зберігається: Наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка

Мова: латинська

У творі Андрія Абрека Львів'янина "10 жовтня року 1621 або Пам'ятник шляхетності..." звеличується козацько-польський триумф під Хотиним. Автор присвятив свій твір синам Якова Собеського, "Маркові та Іванові, (...) народженням для звияжної діяльності на користь церкви Божої та Батьківщини, покровителям своїм особливим". На противагу глорифікації польських воєначальників та Папи Римського, як натхненника боротьби проти "азійського дракона", про значення участі козацького війська у Хотинській битві проф. Абрек пише дуже стисло. Використовуючи поширений тогочасний, він виказує острах при згадці про табір козацького війська: "відчували ми, що між молотом і ковадлом опинилися"¹.

2.

Назва латиною: Aetas aurea Regno Poloniarum in Hymenaeo... Stanislai Kossakowski... nec non... Catharinae Potocka... a Collegio Stanislao-polienisi elogiori obiti periodo...

Обсяг: 17 с.

Видавець: Львів, друкарня колегіуму

Рік видання: 1744

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника

Мова: латинська

Епіталама "Вік золотий для королівства польського...", написана в Станіславському єзуїтському колегіумі, віншує Станіслава Косаківського, каштеляна кам'янецького, та Катерину з роду Потоцьких і майбутню власницю міста Станіслава. Катерину названа перлиною з родового Потоку, яку наречений відшукав і вставив до свого золотого персня. З часом ця пані стане відомою завдяки гострому розуму та влучним і в'їдливим висловлюванням щодо тогочасної політичної обстановки, зокрема, на адресу Росії і її прихильників.

3.

Назва латиною: Panteon Virtutis et Sapientiae...

Обсяг: 8 с.

Видавець: Cracoviae, In officina Alberti Gorecki, S.R.M. Typogr.

Рік видання: 1682

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника

Мова: латинська

Нащадок відомого львівського роду, магістр філософії і доктор медицини, королівський лікар Яна III Собеського, Людовик Ян Алембек – автор численних латиномовних творів, сповнених любові до рідного міста, що виявляє себе цілком органічно, без зайвого пафосу. В етикетному вірші "Пантеон шляхетності і мудрості" раз-по-раз згадується про "величні краї роксоланські", "світ сарматський", "найсильнішого Лева гори", автор називає себе "прихильним дитинчам-нащадком цього Лева"; стверджує: "не личить будь-де, крім як у столиці Русі, у столиці святощів, говорити про блиски тиари"; "моляться небеса про одне зі мною: щоб тільки не торкнулася моєї Батьківщини під час твого пастирського керівництва сандалія отоманська ворога хреста Христового".

4.

Назва латиною: Campus intra et supra campum... 1676 ... per Martini Anczowski

Обсяг: 78 с.

Видавець: Typis Collegii Sieniauiani Soc. Iesu

Рік видання: 1676

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

"Поле серед і понад поля..." – твір, з нагоди візиту 1676 р. до Львова короля Яна III написаний Мартином Никанором Анчевським. Вітання починається з чотирьох епіграфів, два з яких обігрують образ поля, першого слова у назві – це стрижневий образ у тексті: "Прийняла від поля шляхетна Польща ім'я, // Право на це поле слава єдина має". Прозовий вступ підписано

¹ Тут і далі переклад з латинської мови фрагментів в "Описах" – Людмили Шевченко.

від "найвідданішого ясній королівській милості вашій Львова". Далі – тринадцять елогіїв – віршів, назва кожного з яких починається однаково: "Лев у полі..."; зокрема, восьмий елогій має назву "Лев у полі України знову зайнятої і фортеці Бару, силою відбитої, ключа України".

5.

Назва латиною: Arctos caeli Rossiaci in gentilitibus sideribus illustrissimi ac reverendissimi patris P. Barlaami lasinski ... resplendens ...

Обсяг: 41 с.

Видавець: Київ

Рік видання: 1690

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська, польська

"Арктос неба руського, що в родових зорях ясновельможного і вельмишановного отця Варлаама Ясинського... відблискує..." – один із трьох панегириків на честь Варлаама Ясинського, написаних Стефаном Яворським, його вірним вихованцем і послідовником. Свого часу молодий випускник КМА вагався при виборі подальшого життєвого шляху, однак вплив Ясинського переважив усі інші впливи, і напочатку 1690 р. Яворський прийняв чернечий постриг із рук свого духовного наставника. У червні 1690 р. після смерті непопулярного в Україні митрополита Гедеона Святополк-Четвертинського (через якого Українська православна церква перейшла в юрисдикцію Московської патріархії) Київським митрополитом був обраний Варлаам Ясинський, архимандрит Києво-Печерської лаври. Стефан Яворський не залишився байдужим до цієї визначної події: до повернення з висвячення в Москві свого духовного провідника написав і видрукував вітальний твір "Арктос неба руського".

6.

Назва латиною: Bajewski Teodozy Wasilewicz. Sancti Petri Metropolitae Kioviensis Thaumaturgi Rossiae... Petrus Mohila...

Обсяг: 14 с.

Видавець: Kioviae typ. Pieczariensibus

Рік видання: 1645

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

Твір із нагоди дня народження під назвою "Святого Петра, митрополита київського, дивотворця російського (...), патрона свого копія, Петро Могила" написав Теодозій Василевич-Баєвський, вихованець КМА (згодом її префект і викладач риторики, наприкінці життя – мстиславський єпископ). Заголовок вказує, з ким передовсім ототожнює автор Петра Могила – це киево-московський митрополит Петро Ратенський (кінець XIII – початку XIV ст.), родом із Волині, чий життєвий шлях, церковна діяльність і канонізація 1333 р. сприяло самостверженню Москви як центру Руської митрополії.

7.

Назва латиною: Quaestio de luminis profusione a M. Joanne Bandorkowic in alma Acad. Crac. ... Anno Domini M.DC. XXVI. Permissu M. D. Rectoris.

Обсяг: 10 с.

Видавець: Cracoviae, Typogr. Francisci Caesarii

Рік видання: 1626

Оригінал зберігається: Наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка

Мова: латинська

Ян Бандоркович, доктор філософії, професор математики Краківської академії. Працював на кафедрі астрономії, заснований Мартином Русиним з Журавиці. "Питання про поширення світла" – один із багатьох творів Яна Бандорковича на астрологічну тематику.

8.

Назва латиною: Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits, ... anno 1360 factae...

Обсяг: 488 с.

Видавець: ?, м. Кошице

Рік видання: 1 ч. – 1799, 2 ч. – 1805 pp.

Оригінал зберігається: Архівний відділ Берегівської міської ради

Мова: латинська

"Короткий нарис фундації Федора Коріятовича (...)" належить протоігумену православного Мукачівського Свято-Миколаївського монастиря Йоаникію Базилівичу (1742–1821). Багатий матеріал, зібраний у ході впорядкування фондів монастирської бібліотеки та єпархіального архіву, став джерельною основою для написання Базилівичем багатьох праць з історії Закарпаття. Закарпатський автор не лише систематизував існуючі на той час гіпотези, а й запропонував власні відповіді на деякі проблемні питання в історіографічній науці (хоч і не завжди беззаперечні).

9.

Назва латиною: Positiones selectae ex universis disciplinis theologicis quas... in Aedibus Universitatis pro laurea doctorali consequenda ... suscepit... Andreas Bielecki...

Обсяг: 8 с.

Видавець: Leopoli typis Pillerianis

Рік видання: 1789

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка

Мова: латинська

"Вибрані положення з універсальних теологічних дисциплін" містить 50 тез, які "для здобуття лавра докторського на привселюдний захист виносить шановний, шляхетний і видатний Андрій Білецький, дійсний бакалавр теології цезаро-королівського головного розплідника грецької віри, вихованець Катедри і перемиської дієцезії священник". Зокрема: "тілесне здоров'я нащадків – (...) перш за все забезпечення повітрям, сном, одягом, охайністю і фізичними вправами має значення"; "не дуже чесно чинять ті проповідники, які у промові про первородний гріх роблять настільки великим зло, яке з нього випливає, замість того, щоб належну терпимість до цього виявляти, постійно проповідують проти нього". Богослов Андрій Білецький вважає дуже важливим серед священницьких обов'язків, "щоб народ, йому довірений, не лише вічне, а й тимчасове щастя отримував".

10.

Назва латиною: Lachrymae Aescvlapii in obitum ... Ioannis Tonski, philosophiae, iuris vtrisque [et] medicinae doctoris...

Обсяг: 7 с.

Видавець: Cracoviae: apud Haeredes [et] Successores Lucae Kupiss

Рік видання: 1664

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

Епіцедаї відомого латиномовного автора Станіслава Безановського має назву "Сльози Асклепія через кончину найяснішого і найвидатнішого пана Яна Тонського". написаний 1664 р. з нагоди смерті Яна Тонського, доктора філософії, обох прав та медицини і "в рідному Краківському університеті професора, найвидатнішого у математичних науках". За спостереженнями дослідників, підручник "Загальна арифметика і тригонометрія, плоска та сферична з практичною геометрією та іншими частинами математики" (1645) Яна Тонського в XVII ст. користувався неабиякою популярністю.

11.

Назва латиною: M. Ioanne Broscio Curzeloviensi, ordinario academiae Cracoviensis astrologo

Обсяг: бл.50 с.

Видавець: Praelum Novodworsciano

Рік видання: 1620

Оригінал зберігається: Наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка

Мова: латинська

Польський учений, вихованець, згодом – ректор Краківської академії, Ян Брожек (Broscius (Brožek) Jan.), астроном, математик, геометр, медик, літературознавець, автор понад 20-ти праць, переважна більшість із яких – латиномовні. Підручник "Арифметика для недосвідчених" – результат зацікавлення вченого математичними дисциплінами, що не згасав упродовж всього його життя (1585–1652). Із присвяти меценатів: "Інші науки мають національні відмінності. Так граматыка одна у греків, інша – в римлян. Математичні ж науки – вічні й без відмінностей". Текст, як і належить, рясніє цитатами і посиланнями на праці колег, водночас давньогрецькі наводяться мовою оригіналу. Пояснення різниці між математикою й арифметикою: "Про числа думай, а не про речі лічені".

12.

Назва латиною: Obsidio Zamoscana, quam Perduelles Cosacchi iunctis viribus Tartarorum ... a fecerunt: a Ioanne Bytomski ... exhibita.

Обсяг: 19 с.

Видавець:

Рік видання: – Zamosc, 1649

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка

Мова: латинська

Переживши козацьку облогу Замостя 1648 р., професор Замоїської академії, Ян Битомський негайно оприлюднює свій невеликий, але наснажений опус "Облога Замостя, що її вчинили настільки ворожі козаки, об'єднавшись із татарами по-розбишацьки, для повалення королівства зі змовницьким зухвальством у лихий для Польщі час безкоролів'я, року Божого 1648". Твір, як і решта, написаних очевидцями й учасниками Хмельниччини, виражає різко негативне ставлення до козаків. Битомський звинувачує Богдана Хмельницького в тому, що той через особисту кривду підбуриє завжди охочих до війни козаків і спраглих здобичі татарів руйнувати Польське королівство.

13.

Назва латиною: Caput bonae spei in Gentilitio Uro illustrissimi... Boguslai Comitis in Leszno Lesczynski ...

Обсяг: не менше 11 стор.

Видавець: Cracoviae, Typis Nicolai Alexandri Schedel, S.R.M. Ord. Тур.

Рік видання: 1688

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка

Мова: латинська

Прозиметричне вітання адресоване Богуславу Лещинському, який перебував на посаді луцького єпископа римо-католицької церкви впродовж 1688–1691 рр. Вітання починається прозою присвятою-зверненням авторів до Б. Лещинського, основна частина починається із 20-ти віршованих рядків, у яких раз-у-раз згадується Волинь (Volhynia) і Луцьк (Luceoia) – як і в подальшій прозовій частині, що додає твору місцевого колориту.

14.

Назва латиною: Annales Leopolienses Carmelitanae (у збірці "Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси" (упорядник В. Антонович)).

Обсяг: рукопис на шести листках in 4° (за Антоновичем)

Видавець: Типографія Г. Т. Корчак-Новицького

Рік видання: 1888, Київ

Оригінал зберігається: у відділі рукописів інституту Осолінських, № 2154 каталогу (за Антоновичем)

Мова: латинська

"Львівський кармелітський літопис" був віднайдений і частково оприлюднений Володимиром Антоновичем. Досі залишається неперекладеним з латини рукописом, оскільки Антонович вочевидь не мав на меті висвітлювати церковну історіографію (а саме для її доповнення може прислужитися цей літопис) – його "Сборник летописей" скомпонований так, щоб на основі опрацьованих джерел дати уявлення про найважливіші, на думку укладача, події української історії. Цілком імовірно, що саме кармелітським літописом як джерелом відомостей про облогу Львова 1648 р. користувався відомий львівський хронікар Ян Юзефович.

15.

Назва латиною: Positiones ex Universa Jurisprudencia ecclesiastica, quas finito hoc studio sub illustrissimis auspiciis reverendissimo domini domini Athanasii Szeptycki ... suscepit praenobilis dominus Ioannes Chlibkiewicz

Обсяг: бл. 12 с.

Видавець: Leopoli, typis Antonii Piller

Рік видання: 1776

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка

Мова: латинська

Видання "Положення з загального церковного права" починається з присвяти "Пресулу Перемиському найдостойнішому" (імовірно, Атанасію Шептицькому) на шести сторінках. Аркуші обрізані так, що нижні рядки наполовину відсутні. У присвяті Іван Хлібкевич висловлює сподівання, що його скромна праця, якщо й не удостоїться похвали перемиського пресула, то принаймні не буде ним

розкритикована; захоплюється рівнем обізнаності Атанасія Шептицького в теології і суміжних науках.

16.

Назва латиною: Chodykjewicz Clemens. Gloria... Clementis Romani Pontificis...

Обсяг: бл. 500 с.

Видавець: Leopoli Tipis S.R.M. Confrat. SSS. Trinitatis

Рік видання: 1757.

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка

Мова: латинська

У своїй праці "Слава мученика Климентія, римського понтифіка" К. Ходикевич подає відомості про вшанування папи Климентія I і про інших святих того ж імені, зокрема про львівського митрополита XII ст., Климентя Смолятича. Він описує багато дивовижних подій, що сталися під час перенесення мощів св. Климентія "Кирилом і Мефодієм – першими апостолами Русі", чий житій, а також переклад латиною тексту з "Книги житій Дмитра Туптала", виданої в Києві 1700 р., додано до основного тексту видання.

Розділ про вшанування мученика Климентія "In Russia" починається з розповіді про те, що сталося в Підкамені в день увінчання чудотворної ікони Діви Марії Бенедиктом XIII: "в день цього увінчання з'явилася дивовижно в небі над самим храмом корона сяйлива" (Chodykjewicz, s. 431). Показовим для доби Просвітництва є прагнення автора підтвердити правдивість події – подібне спостереження є і в Климентя Ходикевича й загалом на сторінках латиномовної конфесійної літератури XVIII ст. Для "верифікації" розповіді про дива письменник підшукує свідків серед авторитетних осіб, особливу вагу мають письмові свідчення.

17.

Назва латиною: Hastiludium philosophicum hastis illustrissimae domus Zamoscianaе (...)

Обсяг: 15 с.

Видавець:

Рік видання: 1678

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

Науковий твір XVII ст. під назвою "Філософський поєдинок списками найяснішого Замоїського дому священного й освяченого (...) 1678" дедикований Янові Замоїському, сину львівського каштеляна Мартина Замоїського (з 1677 р.). Основна частина складається з 15-ти висновків (conclusio), після кожного з яких – від трьох до семи підсумків (consectaria). Виклад чіткий і послідовний, більше нагадує тези, винесені на захист, чи конспект праці досвідченого викладача.

18.

Назва латиною: Flumen gratulatorium Per Illustri ac Reverendissimo Domino D. Stanislao de Goray Czurilo...

Обсяг: 10 с.

Видавець: Львів, Друкарня Михайла Сльозки

Рік видання: 1660

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

Етикетний твір "Потік вітань для найяснішого і найшанованішого пана Станіслава з Гораїв Чурила, з Божої милості єпископа правильної віри..." написаний Петром Козерацьким. Геральдична преамбула коротка, у ній починається гра з образом річки, що задекларований у назві твору як головний: "Всі річки впадають у море. Слід рибалити. Не втрачати нагоду річки. Головний рибалка, річками я плаваю. Я – риба". Вступ невеликий, займає близько сторінки. В ньому Петро Козерацький наголошує на славному походженні звеличуваного і власному внеску Станіслава Чурила до скарбниці родинних звершень: "Збереш тут [на сторінках твору – Л. Ш.] не золото, яке у струменях Тагу відкрито взяти можна, а збереш зі славою твоїх подвигів перли, прикраси прадавньої слави предків – оскільки ти кров усіх їх, то і сік з їхнього життя вивів ти, не що інше це, ніж Порядність".

19.

Назва латиною: Benedicti Herbesti Neapolitani computus ex quo certum eius artis usum, paucis hactenus cognitum, manoque

labore vix deprehensum, qui Ecclesiae tempora ignorare nolit cognoscit (...)

Обсяг: 192 с.

Видавець: ?

Рік видання: 1559

Оригінал зберігається: PAN Biblioteka Kónicka

Мова: латинська

Праця під назвою "Бенедикта Гербеста Неаполіти обчислення часу (...)", уперше видана 1559 р., налічує 192 сторінки, на яких, окрім основного тексту, є вірші, а також велика кількість таблиць, розрахунків і схем. Гербест використовує термін *computus* (дослівно "розрахунок, обчислення") у двох значеннях: як "наука про вимірювання часу" і на позначення результатів цього вимірювання, тобто "календар". Також він визначає *computus* як мистецтво лічби часу.

20.

Назва латиною: Leo Roxolanus Gentilitia Ascia Iliustrissimi ac reverendissimi Di-i D. Alberti A Pilca Korycinski ... Archiepiscopi Leopoliensis ... E voto et plausu ollegii Leopoliensis. Societatis Iesu.

Обсяг: 35 с.

Видавець: Leopoli. Typis Collegii societatis Iesu

Рік видання: 1670

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

Анонімний твір "Лев роксоланський, родовою сокирою найяснішого і найшанованішого пана Альберта з Піли Корицинського (...) прикрашений і озброєний з нагоди першого і врочистого входу на кафедру (...) – типовий прозиметр. Прозові частини переважують і обрамлюють досить об'ємні віршові. Водночас поетичні рядки не пролизують прозу, є це часто трапляється в тогочасних різножанрових творах. Можливо, окремі частини панегірика писали різні особи. Таке враження посилює й досить відмінний зміст частин: перший, якщо не рахувати геральдичного, вірш наснажений пристрасною любов'ю до рідного міста, яка надихає автора та підсвічує цю частину значно яскравіше за інші, доволі звичайні за змістом, настроєм і топікою. Привертає увагу рядок із "Листів до Луцилія" Сенеки – популярність цього язичницького автора із далеко не зразковою для християн біографією була настільки значною, що його не остерігаються цитувати навіть у вітанні архієпископу.

21.

Назва латиною: Panagyriscus nuptiarum Sigismundi Fugusti Poloniae regis

Обсяг: 40 с.

Видавець: Cracoviae, Lazarus Andrec

Рік видання: MDLIII

Оригінал зберігається: PAN Biblioteka Kónicka

Мова: латинська

Весільне віншування було написано С. Оріховським-Роксоланом на шлюб Сигізмунда II Августа з Катериною Габсбург, укладений 1553 р. Однак, зважаючи на притаманний Роксоланові дидактизм, а також той факт, що твір був не лише виданий, а й написаний уже після самої події, автор, очевидно, мав на меті не стільки заслужити королівську прихильність, скільки й далі пропагувати свої ідеї – будь-яким придатним способом.

22.

Назва латиною: Georgii Papanek Parochi Olasziensis Presbyteri Dioecesis Quinque Ecclesiensis. De Regno, Regibusque slavorum Atque Cum prisci Civilis, Et Ecclesiatici, Tum Hujus Aevistatu gentis Slavae Anno Christi MDCCCLXXX. [=1780] Cum Permissu Superiorum

Обсяг: 355 стор.

Видавець: Quinque Ecclesiis; Typis Joannis Josephi Engel, Turag. Privil., 1780

Рік видання: 1780

Оригінал зберігається: Наукова бібліотека Ужгородського національного університету

Мова: латинська

"Історія словацького народу" Юрая Папанека (1738–1802), одного зі словацьких будителів – робота на 355 сторінках, що налічує 14 розділів, у яких послідовно досліджується походження назви словацького народу (розділ I); описано перші державні утворення на території сучасної Словаччини (розділ IV); особлива увага приділена Кирилу й Мефодієві. Описи

місцевості, зокрема Карпат, сповнені любові і захвату природою краю: "Повсюди густі дерева і тіністі гори, вкриті лісом, панують. Тут дуб, там – бук і сосна з ялиною, густо ростучи, дають користь. Такі гори живлять силу-силенну звірів, більш ніде немає стільки дичини. Переважно олені там і сарни зграями кружляють, є і вепрів багато, вони прелюті, бо, зрештою, лісові. Проте, хоча ці гори лісисті на схилах, кожна з них має лисину, де харчів – удосталь, саме тому вони придатні для годування худоби з приплодом і для збирання сіна".

23.

Назва латиною: Bellum Scythico-Cosacicu Seu De Conjuratone Tartarorum Cosacororum et plebis Russicae Contra Regnum Poloniae ab Ioanne Casimiro profligata

Обсяг: 269 стор.

Видавець: Dantisci sumptibus Georgis Forcteri

Рік видання: 1652

Оригінал зберігається: Наукова бібліотека Ужгородського національного університету

Мова: латинська

У творчому спадку Йоахима Пасторія – понад 120 праць, переважно з філософії і педагогіки. Утім найбільш об'ємні та ґрунтовні з них присвячені саме історії Речі Посполитої. Зокрема, латиномовна "Війна скіфсько-козацька або Про змову татарів, козаків і простолюду руського проти Польського королівства (...)", надрукована у Гданську 1652. У центрі уваги автора-очевидця – Хмельниччина. До описів битв під Жовтими водами, Корсунем, Зборовом, Лоевим і Берестечком, Йоахим Пасторій залучив численні документи, хроніки та історичні твори Альберта Кояловича, Яна Битомського, латиномовну друковану реляцію про Зборівську битву 1649 та ін. Пасторій належав до так званої школи ерудитів, належні до якої приділяли велику увагу накопиченню фактів, але уникали узагальнень, оцінок. Саме він заклав основу концепції Визвольної війни в Україні в польсько-шляхетської історіографії.

24.

Назва латиною: Salutationes Sacrarum Regiarum Maiestatum nec non illustrissimi ac reverendissimi Dom. D. Episcopi Culmensis et Pomesaniae, Regni Poloniae Procancellarii a viris consularibus Leopoliens.

Обсяг: 12 арк.

Видавець: Львів, друкарня Мосцицького

Рік видання: [1671]

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка

Мова: латинська

Збірка починається чотиривіршем Йосифа Зиморовича (на звороті титулу). Наступні дві сторінки займає присвята Якова Мосцицького Станіславу Буженському, регентові королівської канцелярії. Далі – різного обсягу вітальні промови Мартина Анчевського, райців Валер'яна Алембека, Матвія Кучанковича, Бартоломея Зиморовича.

25.

Автор: Iohannes Neander

Назва латиною: Tabacologia medico-cheirurgico-pharmaceutica. (Tabacologia : hoc est tabaci, seu nicotianae descriptio medico-chirurgico-pharmaceutica)

Обсяг: 256 с.

Видавець: Lugduni Batavorum (м. Лейден) Ex Officina Isaaci Elzevirii. Iurati Academiae Typographi.

Рік видання: 1622

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

Перші короткі розділи розповідають про приготування до вживання, назву, три відомі на той час види рослини (тютюн широколистяний, вузьколистяний, малий), про час і місце, сприятливі для вирощування і збирання тютюну, приготування його листя як аптечної сировини. Далі на багатьох сторінках Й. Неандер викладає своє бачення впливу тютюну на людське тіло. Праця містить сотні рецептів виготовлення ліків на основі тютюну в різних формах і комбінаціях. Подібно до своїх європейських колег, Неандер вважав, що тютюном лікується запаморочення, летаргії, запалення ясен, зубний біль, різноманітні виразки в ротовій порожнині й ще безліч станів і хвороб. Вдихати тютюновий дим він вважав корисним, зокрема, при ангіні, а для

лікування астми рекомендував, на підставі проведених спостережень, використовувати настоянку висушеного тютюнового листя на медовому вині.

26.

Назва латиною: Tentamen publicum ex Mathesi adplicata, quod in caes. Regia Universitate Leopoliensi...

Обсяг: 10 с.

Видавець: Leopoli, typis viduae Josephae Piller, Cæs. Reg. Gubern. Turogr.

Рік видання: 1784

Оригінал зберігається: Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника

Мова: латинська

"Привселюдний іспит із суміжних із математикою [дисциплін], складений у Львівському цісарсько-королівському університеті 31 березня 1784 (...)" – складається з розділів: "З механіки", "З гідростатики", "З гідравліки", "З астрономії", "З географії", "Із хронології". Найбільшим є розділ, присвячений механіці – на його початку містяться 22 питання, далі – доведення теорем і перелік практичних завдань. Таку ж структуру мають і наступні розділи, за винятком географічного і хронологічного – у них відсутні теореми.

27.

Назва латиною: Felix Sarmatiae prognosticon ex concursu in regno astrorum primae magnitudinis illustrissimorum nempe sponsorum...

Обсяг: 38 с.

Видавець: [Краків?]

Рік видання: 1661

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

"Щасливе для Сарматії віщування зі збігу в королівстві зірок першої величини (...), завбачене і через Андрія Третьера, студента Краківської академії (...)" . Це весільне вітання за формою – типовий прозиметр, який починається віршем, надалі поетичні вставки (обсягом від одного рядка до сторінки) не раз з'являються в прозовому тексті. Автор усіяло підкреслює роль магнатських родів як опори королівської влади, делікатно, але наполегливо наголошуючи, що численні перемоги Польщі були б неможливими, якби королі (Сигізмунд III, Владислав, Ян Казимир) не користувалися підтримкою аристократії.

28.

Назва латиною: Venatio Amoris in Apro et Leaena, ... a Luka Stanislao Slowicki...

Обсяг: 5 с.

Видавець: Collegii Societatis Iesu. Leopoli

Рік видання: 1669

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

В епіталамі з нагоди шлюбу Томи Гордона та Констанції Кудличівни "Лови Коханя на Вепра та Левицю" студент львівського єзуїтського колегіуму Лукаш Словицький досягає цільності композиції, послідовно змальовуючи молодят в образах Вепра та Левиці – тварин, зображених на їхніх гербах. Зазвичай тваринна подоба в похвальних віршах частіше надавалася представникам чоловічої статі, для жінок підшукувалися більш возвишені (міфологічні астральні, антропоморфні) чи цивілізовані (наприклад, перлина персня) образи. Однак у віншуванні Л. Словицького обоє молодят виступають в образах вепра та левиці – тварин зі своїх родових гербів. Лукаш Словицький зумів майстерно розбудувати навколо геральдичних зображень поетичну фабулу, що свідчить про обдарованість і сумлінність спудея, який добре засвоїв настанови з курсу поезики і згодом став відомим у Речі Посполитій поетом.

29.

Назва латиною: Symbolum amoris et honoris academici erga clarissimos viros D. Martinum Foltonowicz, D. Andream Abrek Leopoli. concepti...

Обсяг: 19 с.

Видавець: Zamosci typis academicis excudebat Paulus Radicius

Рік видання: 1644

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

Під обкладинкою "Відзнаки урочистої любові й честі академічної" міститься добірка віршів різних авторів – колег новоприсвячених докторів – присвячених як Мартинові Фолтиновичу й Андрію Абрекові, так і Замойській академії як спільній матері-годувальниці. Усі твори об'єднані ідеєю звеличення мудрості, підкреслення значення, яке має розвиток наук у житті суспільства. Отже, за жанром збірку можна віднести до патетики (pathetica – згідно з Митрофаном Довгалевським, вірші-похвали наукам чи мистецтвам – один із восьми виділених ним видів етикетної поезії).

30.

Назва латиною: Domus virtutis et honoris per Patres Fratres Ordinis Minorum S. Francisci Obseruantium. Leopoli constructa. Et per Bartholomaeum Zimorowicz Consulem Leopoliensem descripta.

Обсяг: 24 с.

Видавець: Leopoli In Typographia Regia M. Jacobi Moscicki Phil. Doctoris

Рік видання: 1673

Оригінал зберігається: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мова: латинська

"Дім шляхетності і честі, зусиллями батьків братства ордену шанувальників св. Франциска у Львові споруджений, Бартоломеем Зиморовичем, львівським консулом, описаний" є другим твором збірки "Thaumaturgus Russiae, Beatus servus Dei Ioannes de Duchla", упорядкованої Кипріяном Дамирським і присвяченої патрону Львова Івану з Дуклі (1414–1484). Дуклянин був не лише опікуном Львова, а також, за призначенням Папи Климента XII, з 1739 р. покровителем Польщі, Русі та Литви; канонізований 1995 р. Більшість свого життя мешкав у Львові, проповідуючи, сповідаючи, зцілюючи.

Отже, часовий проміжок, до якого належать ратитети, описані на сайті "Медієвіст" <https://www.medievist.org.ua/> – це переважно XVII–XVIII ст., однак є видання з серії XVI ст. ("Бенедикта Гербеста Неаполіти обчислення часу") і виданий наприкінці XIX ст. як "Літопис подій у Південній Русі" фрагмент рукописної хроніки Яна Юзефовича. За тематикою та призначенням твори в розділі "Стародруки" можна поділити на етикетні (17), наукові (9), історіографічні (8) і конфесійні (3). Якщо наукові праці можуть бути корисними для досліджень історії науки в Україні, історіографічні – збагатити новими деталями наші знання про навіть уже добре відомі події, висвітлити їх під новим кутом, то етикетні твори – це найбільшою мірою художня література, із сучасного погляду. Вони можуть бути матеріалом досліджень передусім філологів, і знову ж таки – істориків, оскільки кожен із цих творів із нагоди весілля, народження, смерті, ювілею, візиту тощо – це мікроісторія, а також нагода заглянути в уявлення тогочасної людини: якими мали бути зразкові чоловік/дружина, державний чи церковний діяч, воїн, можновладець тощо.

З питань доступу до стародруків і рукописів чи щодо співпраці ви можете звертатися до засновників проекту "Медієвіст" за вказаними на сайті контактами або адресувати їх на електронну адресу авторки опису.

Отримано редакцією журналу / Received: 28.01.24
Схвалено до друку / Accepted: 01.03.24

Lyudmyla SHEVCHENKO, PhD (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-7876-6733
e-mail: ludshevchenko@medievalist.org.ua
Shupyk National Healthcare University of Ukraine

ON THE WAY TO THE FIRST NON-GOVERNMENTAL PHOTO LIBRARY OF RARITIES IN UKRAINE

The review aims to simplify the work of researchers (neo-Latinists, historians of literature or ancient Ukrainian literature) who inevitably face the issues of searching, translating, and digitising original texts. The section "Incunabula" on the website Medievalist <https://www.medievalist.org.ua/> contains short descriptions, reviews, translation excerpts, and several photocopies of some of the 37 Latin-language works (mostly printed works, but there are also several manuscripts). These are mainly little-known texts of various genres related to Ukraine (etiquette, scientific, historiographical, confessional) and created in the 17th and 18th centuries in Latin.

Key words: *Neo-Latin studies, incunabula, website "Medievalist", Latin literature.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.